

УДК 371.214

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2020.70-4.31>**О. Л. Фаст**кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки, психології та окремих методик
Луцького педагогічного коледжу**А. П. Хомярчук**викладач методики навчання технологічної освітньої галузі
Луцького педагогічного коледжу

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ГУРТКОВОЇ РОБОТИ З УКРАЇНОЗНАВСТВА

Статтю присвячено проблемі запровадження в освітній процес вищої школи українознавчих студій. Мета дослідження полягала у висвітленні основних організаційно-педагогічних особливостей підготовки майбутніх учителів початкової школи до гурткової роботи з українознавства з молодшими школярами на основі аналізу психолого-педагогічного дискурсу та нормативно-законодавчої бази в галузі освіти. Державна освітня політика виявилася чутливою до змін у суспільно-історичному житті нашої країни та зумовленими ними потреб масової освітньої практики. В останні роки нашого державотворення певну увагу на державному рівні приділено і проблемі відродження українознавчих освітніх традицій.

У дослідженні доходимо висновку, що українознавство як навчальна дисципліна має заслужено стати органічним складником освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти, початкової ланки зокрема, а також освітньо-професійних програм підготовки вчительських кадрів. На підставах чинного законодавства, що регулює якість вищої освіти, а також управлінської автономії закладів вищої освіти, врахування суспільних реалій, потреб освітньої практики, інтересів і зацікавлень здобувачів вищої освіти Луцького педагогічного коледжу – започаткування додаткової спеціалізації «керівник гуртка українознавства» для студентів спеціальності 013 «Початкова освіта» є цілком виправданим і затребуваним. Вибірковий блок навчальних дисциплін за додатковою спеціалізацією розроблено на основі врахування інтегрованого, міждисциплінарного характеру українознавства, Державних стандартів початкової освіти, Програми навчального курсу за вибором «Я люблю Україну» для 1–4 класів. За додатковою спеціалізацією «керівник гуртка українознавства» майбутнім бакалаврам початкової освіти пропонується вибірковий блок таких навчальних дисциплін: українознавство з методикою викладання, етнографія та фольклор України, декоративно-прикладне мистецтво з методикою викладання, сценічні та хореографічні технології гурткової роботи з українознавства.

Ключові слова: *українознавство, освітня політика, освітньо-професійна програма, підготовка майбутніх учителів початкової школи, гурткова робота.*

Постановка проблеми. Парадигма освітньої політики в Україні помітно змінилася, що є відзеркаленням низки суспільно-політичних та економічних трансформацій в останні роки нашого державотворення. Євроінтеграційний курс стратегічного розвитку країни оголосив нагальність докорінних системних змін задля нової якості освіти. Пріоритетними напрямками нині є патріотичне та громадянське виховання молоді, відродження національної культури і на цій основі переосмислення мети виховання та виховного ідеалу українця – патріота своєї землі, активного громадянина зі світоглядом вільної та миролюбної людини, особистості високої культури, толерантної до інших культур і світоглядів.

У «Стратегії національно-патріотичного виховання дітей і молоді на 2016–2020 роки» зазна-

чено, що «національно-патріотичне виховання дітей і молоді має стати одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства щодо розвитку громадянина як високоморальної особистості, яка плекає українські традиції, духовні цінності, володіє відповідними знаннями, вміннями та навичками, здатна реалізувати свій потенціал в умовах сучасного суспільства» [1].

Водночас провідні вчені-історики, філософи сходяться на думці, що «в умовах наростаючої глобалізації в національних державах починає діяти тенденція, спрямована на захист свого етнокультурного і мовного простору» [2; 3]. Активне входження в європейський освітній простір – це не просте копіювання, не стирання національних традицій, а запозичення кращих рис з однієї системи освіти і перенесення їх на свої національні

терени... Одночасно необхідно внести в європейську скарбницю свої, українські самобутні національні і загальнолюдські культурні, освітні, технологічні цінності», – справедливо зауважує академік О. Савченко [4, с. 117].

На тлі революційних перетворень у нашому суспільстві кардинальних змін потребує і система освіти. Відтак вважаємо цілком виправданим і затребуваним дослідження проблеми повернення українознавчих студій у зміст шкільних програм і програм підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українська учена-філолог Л. Дунаєвська наголошує, що важливість українознавчого компонента у змісті шкільних програм складно переоцінити: «Важливо наголосити на необхідності повернення до вивчення народознавства (українознавства) в школі. Цей предмет, уведений до шкільних програм у 90-х роках ХХ ст. (а тепер, на жаль, практично вилучений зі шкільних програм), був улюбленим предметом учителів, сердечно і щиро сприймався старшим поколінням українських родин, бо відповідав на основі життєві питання: хто ми і звідки, які цінності нашого роду і народу, яка наша місія у світі. Сьогодні, на жаль, народознавство (українознавство) в багатьох школах тримається на ентузіазмі окремих учителів-патріотів. Уважаю, що цей предмет потрібно вивчати не менш серйозно, ніж звичайні для всіх математику, фізику, мови, бо для повноцінного розвитку особистості, ідентифікації себе як свідомого українця, патріота своєї держави народознавство (українознавство) потрібне, як повітря» [5, с. 99].

В. Половець наголошує на суспільній значимості відродження українознавчих студій на всіх ланках освіти, зокрема, дослідник зазначає, що «українознавство як наука налічує всього понад сто років. Водночас воно як галузь знань закорінене в багатовікову світову історію, переповнену героїчними і трагічними подіями величезної ваги. Бурхливі перетворення, що відбуваються у наші дні, змінюють застарілі уявлення про історичний процес. Донедавна з незглибимої криниці вітчизняної історії ми не могли черпати всю правду. Кілька поколінь були відлучені від справжньої історії та українознавства» [6, с. 4].

Мета статті – на основі аналізу психолого-педагогічного дискурсу, нормативно-законодавчої бази в галузі освіти висвітлити основні організаційно-педагогічні особливості підготовки майбутніх учителів початкової школи до гурткової роботи з українознавства з молодшими школярами.

Виклад основного матеріалу. Державна освітня політика виявилася чутливою до змін у суспільно-історичному житті нашої країни та зумовленими ними потреб масової освітньої практики. В останні роки нашого державотворення певна

увага на державному рівні приділена і проблемі відродження українознавчих освітніх традицій. Закумульований Інститутом інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України досвід викладання українознавства в загальноосвітній школі, наукові дослідження та просвітницька діяльність Національного науково-дослідного інституту українознавства та всесвітньої історії втілились у розроблених документах змісту освіти, зокрема: Програма навчального курсу «Українознавство» для закладів загальної середньої освіти (1–4 класи) (2013), Програма курсу за вибором «Українознавство. 5–11 класи» (2014) [7; 8].

У Пояснювальній записці до Програми курсу за вибором «Українознавство. 5–11 класи», розробленої Національним науково-дослідним інститутом українознавства та всесвітньої історії, зазначається, що «українознавство належить до тих предметів шкільного навчально-виховного циклу, які дозволяють в усій повноті зреалізувати гуманістичні та державницько-патріотичні доміанти сучасної української освіти як феномена органічно-європейського та автентично-національного. Саме у процесі вивчення цього курсу учні здобувають можливість усвідомити ту глибинну логіку синтезу, завдяки якій українство, піднісшись до рівня унікального явища світового цивілізаційного простору, водночас зберігає свою закорінену в глибинах історії ідентифікаційну самототожність. Самою універсальною природою органічного розгортання своїх напрямів і центрів українознавство запрошує кожного в захоплюючу мандрівку – мандрівку від родинного, родового – до загальнодержавного, від етнічних пракоренів – до верховитів всеєвропейської, вселюдської культури» [7].

Цілісний підхід до реалізації освітнього курсу з українознавства в початкових класах на основі врахування концептуальних засад Нової української школи запропоновано у ґрунтовному науково-методичному доробку М. Чабайовської, Н. Омельченко, М. Кальчук. Упродовж 2016–2018 рр. авторами створено Програму курсу українознавства за вибором «Я люблю Україну» (1–4 класи), яку схвалено для використання в загальноосвітніх навчальних закладах [9], та комплект інтегрованих посібників-зошитів «Я люблю Україну» для учнів 1–4 класів закладів загальної середньої освіти (автори: Чабайовська М.І., Омельченко Н.М., Синільник В.В.), побудованих за інтерактивною моделлю та спрямованих на стимулювання творчо-пошукової та проектної діяльності молодших школярів [10].

Зміст курсу структуровано з урахуванням спіраліно-концентричного принципу за такими розділами: «Україна – наша держава»; «Національні символи України»; «Матеріальна культура укра-

інців»; «Духовна культура українців». Тут подано матеріали для ознайомлення учнів початкових класів із Україною як державою, сторінками історії і сьогодення, традиціями і звичаями, культурою українського народу та її особливостями в різних регіонах, усною народною творчістю, національним мовленнєвим етикетом [11, с. 96].

У руслі вищезазначеного закономірною видається потреба переосмислення методологічних, змістових, технологічних, методичних підходів до професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи, здатних професійно і методично грамотно упроваджувати українознавчий матеріал в освітній процес. У зв'язку з цим на факультеті початкової освіти та фізичної культури комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради започатковано підготовку майбутніх учителів початкових класів із додатковою кваліфікацією «керівник гуртка українознавства».

Із урахуванням положень низки нормативно-законодавчих документів (Закону України «Про вищу освіту» (2014), розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року», положень Закону України «Про освіту» (2017)), нового Державного стандарту початкової освіти, Професійного стандарту «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», а також тенденцій розвитку регіональної сфери освітніх послуг та внутрішніх документів, що забезпечують якість професійної підготовки вчителя початкової школи, освітньо-професійною програмою «Початкова освіта» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти зі спеціальності 013 «Початкова освіта» здобувачам вищої освіти забезпечено можливість поглибленого вивчення блоку вибіркового навчальних дисциплін відповідно до додаткової спеціалізації «керівник гуртка українознавства» (табл. 1).

Структурування освітніх компонентів вибіркового блоку відбувалось із врахуванням інтегрованості змісту навчального курсу «Українознавство», який використовує здобутки цілої низки наук – гуманітарних, природничих, мистецтвознавчих, суспільних. Як наголошує академік П. Кононенко, українознав-

ство є філософією буття українського народу, «архітектором держави» і очевидним є акцентування уваги на необхідності відродження його вивчення і як окремого предмета, і як забезпечення наскрізної пронизаності українознавчим аспектом змісту всіх шкільних предметів [8, с. 10].

Показовим є факт, що через десяток років по тому співзвучні пропозиції обґрунтовує українська вчена М. Чабайовська: «Якість засвоєння учнями початкових класів курсу українознавства за вибором “Я люблю Україну” залежатиме від підготовки вчителя до його вивчення. Тому рекомендуємо в навчальні плани вищих педагогічних навчальних закладів II–IV рівнів акредитації ввести навчальну дисципліну “Методика навчання українознавства в початковій школі”. Для поглибленої підготовки фахівців пропонуємо на педагогічних факультетах університетів запровадити додаткову спеціалізацію “Вчитель народознавства”» [11, с. 98].

Динамічність змін у вітчизняній освіті, їхня системність, а також тенденції до демократизації освітнього простору початкової школи, цифровізації освітніх технологій, мобільності і гнучкості управлінських рішень, інтерактивності та педагогічного партнерства забезпечили фундаментальні перетворення у Новій українській школі. Нова філософія освіти вибудовується на основі інтеграції змісту освітніх галузей, компетентнісному та партисипативному підходах до реалізації його змісту, технологіях формування життєвих навичок (soft skills) школярів.

У розв'язанні цих завдань суттєвим дидактичним, виховним, розвивальним потенціалом володіє неформальна освіта, методика та технології запровадження якої в початковій школі відносно нещодавно стали предметом досліджень українських учених і педагогів-практиків. Однією із традиційних форм позакласної виховної роботи з молодшими школярами є гурткова робота, яку в сучасних освітніх реаліях також відносимо до різновиду неформальної освіти. Із цих міркувань вважаємо, що саме гурткова робота з українознавства в початковій школі здатна реалізувати інтегрований характер змісту навчального курсу українознавства як симбіозу не тільки теоретичних знань, а й розвитку творчих, художніх здібностей, талантів кожної дитини (образотворчих, трудових, театральних, хореографічних, вокальних, поетичних, риторичних тощо).

Таблиця 1

Варіативні компоненти ОП відповідно до спеціалізації «керівник гуртка українознавства»

Цикл дисциплін вільного вибору здобувачів вищої освіти		
Вибірковий блок 1. Керівник гуртка українознавства	Кількість кредитів ECTS	Форма підсумкового контролю
Українознавство з методикою викладання	15.0	Екзамен
Етнографія та фольклор України	9.0	Екзамен
Декоративно-прикладне мистецтво з методикою викладання	9.0	Залік
Сценічні та хореографічні технології гурткової роботи з українознавства	9.0	Залік

У статті ми коротко зупинимося на важливості введення до освітньої програми (блоку вибіркового дисциплін відповідно до спеціалізації «Керівник гуртка українознавства») освітнього компонента «Декоративно-прикладне мистецтво з методикою викладання». Саме практичні заняття декоративно-прикладним мистецтвом у поєднанні із заняттями народним фольклором, обрядовістю, рідним танком і піснею, живим народним словом можуть стати джерелом істинного інтересу дитини до національної історії, бажання досягнути глибинні пласти української культури.

Особливе значення для національно-культурного виховання має відродження народних ремесел і промислів України. Суттєві риси народно-прикладного мистецтва – це конструктивність, декоративність, орнаментальність виробів. Саме ці ознаки дають змогу вважати, що витвори мистецтва є результатом естетичної діяльності народу, засобом розвитку творчих здібностей.

Створення виробів декоративно-прикладного мистецтва характеризується у роботі над ескізами, кресленням, малюнками майбутнього виробу. Отже, декоративно-прикладне мистецтво – це процес формування інтелектуальних здібностей дітей, що включає їх у творчу діяльність, яка стимулює формування стійкого інтересу до праці, формує естетичне розуміння навколишнього світу, можливість набуття художніх умінь і навичок, розвиває власні особистісні якості.

Народне декоративно-прикладне мистецтво вносить у життя школярів елементи гри, краси, розваги, формування світогляду. Саме тому воно є сферою формування внутрішнього світу дитини. Народна образність поєднує в собі духовну і матеріальну творчість. Через творчу працю формуються найактивніші процеси творчої матеріалізації людського духу, самоствердження людини.

Уроки народного мистецтва підтверджують крилатий вислів: «Праця переростає у красу». Трудові процеси, які лежать в основі традиційної майстерності, спонукають до дій продуктивну уяву, фантазію, без яких немає емоційної культури людини, формують цінні риси характеру: почуття власної гідності, наполегливість у подоланні труднощів, цілеспрямованість пізнавати життя.

Залучення школярів до занять декоративно-прикладним мистецтвом здійснюється на основі конструктивно-художнього підходу, що забезпечується шляхом використання методу художніх проєктів. Зважаючи на це, у підготовці майбутніх учителів початкової школи до гурткової роботи з українознавства важливо врахувати специфіку етапності проєктного моделювання:

– словесного формування творчих задумів у художній формі;

– використання графічних і кольорових засобів художньої виразності для розроблення проєктних моделей, композицій;

– художнє конструювання з різних пластичних матеріалів із метою предметного втілення графічних зображень у пошукових макетах, моделях, композиціях.

Програмою вибіркової навчальної дисципліни «Декоративно-прикладне мистецтво з методикою викладання» передбачено такі змістові модулі: «Художня вишивка», «Писанкарство», «Гончарство», «Аплікації із соломки», «Конструювання та моделювання одягу», «Ткацтво», «Флористика та живопис», «Українська народна іграшка», «Бісероплетіння».

Висновки і пропозиції. На основі вищезначеного правомірно підсумувати, що українознавство як навчальна дисципліна має заслужено стати органічним складником освітнього процесу в закладах загальної середньої освіти, початкової ланки зокрема, а також освітньо-професійних програм підготовки учительських кадрів. На підставах чинного законодавства, що регулює якість вищої освіти, а також управлінської автономії закладів вищої освіти, врахування суспільних реалій, потреб освітньої практики, а головне – інтересів і зацікавлень здобувачів вищої освіти Луцького педагогічного коледжу, – започаткування додаткової спеціалізації «Керівник гуртка українознавства» для студентів спеціальності 013 «Початкова освіта» є цілком виправданим і затребуваним. Вибірковий блок навчальних дисциплін за додатковою спеціалізацією розроблено на основі врахування інтегрованого, міждисциплінарного характеру українознавства, Державних стандартів початкової освіти, Програми навчального курсу за вибором «Я люблю Україну» для 1–4 класів.

Список використаної літератури:

1. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді. URL: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/47154/.
2. Токар Л. Українознавство в системі наук і навчальних дисциплін. *Освіта України*. 2003. С. 19.
3. Цимбалюк В. Культурологічний аспект змісту національної освіти України. URL: <https://www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodnaosvita/vupysku/1/statti/2cumbalyuk>.
4. Савченко О. Перспективи модернізації системи освіти в Україні в умовах Болонського процесу. *Українознавство*. 2006. № 1. С. 115–118.
5. Цимбалюк В. Державні стандарти і українознавство. *Українознавство*. 2006. № 3. С. 98–101.
6. Половець В. Українознавство. Курс лекцій : навч. посібник для студентів вищих закладів освіти. Чернігів : Просвіта. 2006. 216 с.

7. Кононенко П., Касян Л., Семенюченко О. Програма курсу за вибором «Українознавство. 5–12 класи». URL: [tps://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-facultativ/progr-5-11-2014.pdf](https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-facultativ/progr-5-11-2014.pdf).
8. Кононенко П., Присяжна Т. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. Українознавство. 1–4 класи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-facultativ/progr-1-4-2013.pdf>.
9. Чабайовська М., Омельченко Н., Кальчук М. Програма курсу українознавства за вибором «Я люблю Україну» (1–4 класи). *Початкова школа*. 2016. № 9. С. 39–48.
10. Чабайовська М., Омельченко Н., Синільник В. Я люблю Україну: інтегрований посібник-зошит для учнів 2 класу. Тернопіль : Астон. 2016. 108 с.
11. Чабайовська М. Обґрунтування розроблення та реалізації проекту вивчення курсу українознавства за вибором «Я люблю Україну» для 2–4 класів загальноосвітніх навчальних закладів. *Педагогічний часопис Волині*. 2016. № 2 (3). С. 93–99.

Fast O., Khomiarchuk A. Organizational and pedagogical features of future primary school teachers training for extracurricular activities with primary school students on Ukrainian studies

The article is devoted to the problem of Ukrainian studies implementation into the educational process of higher education institution. The purpose of the study was on basis of psychological and pedagogical discourse, and regulatory framework in the field of education analysis to highlight the main organizational and pedagogical features of future primary school teachers training for extracurricular activities with primary school students on Ukrainian studies. State educational policy has been sensitive to changes in the socio-historical life of our country, and to the needs of mass educational practice. In recent years, our state formation, some attention at the state level is paid to the problem of revival of Ukrainian educational traditions.

The study concludes that Ukrainian studies as a discipline should deservedly become an organic component of the educational process in general secondary education, primary education in particular, as well as educational and professional training programs for teachers. On the basis of current agenda governing the quality of higher education, as well as managerial autonomy of higher education institutions, taking into account social realities, needs of educational practice, interests of higher education students of Lutsk Pedagogical College, initiating additional specialization "Ukrainian Studies for extracurricular activities" for students majoring in 013 "Primary Education" is quite justified and in demand. The selective block of disciplines for additional specialization is developed on the basis of taking into account the integrated, interdisciplinary nature of Ukrainian studies, State standards of primary education, Elective curriculum "I love Ukraine" for grades 1–4. According to the additional specialization "Ukrainian Studies for extracurricular activities", future bachelors of primary education are offered a selective block of the following disciplines: Ukrainian Studies with Teaching Methods, Ethnography and Folklore of Ukraine, Decorative and Applied Arts with Teaching Methods, Stage and Choreographic Technologies.

Key words: *Ukrainian studies, educational policy, educational-professional program, training of future primary school teachers, extracurricular activities.*